

כשרותו של הפסיון

ד"ר ארי צבי זיבוטפסקי, שו"ב

ד"ר ארי גרינספן, שו"ב

הקדמה

במשך אלפי שנים אכלו יהודים עוף טהור בשם פסיון. עוף יפה בעל טעם מיוחד ומשובח. הפסיון היה נאכל בכל תפוצות אשכנז וגם בחלקים מספרד ומתימן.¹ נראה שמסורת אכילה זו נעלמה ברוב קהילות ישראל במאת השנים האחרונות. ויש לשאול: האם העוף הקרוי היום בשם "פסיון" הוא אותו הזן שנאכל במשך כל השנים, והאם יש דרך "לחדש מסורת" זו ולהתיר את אכילת הפסיון כבשנים קדמוניות? להערכתנו יש בידינו מקורות מידע מספיקים וגם מסורת מוצקה שעשויה להכשיר את הפסיון לאכילה גם בזמנינו. דבר זה הושג לא במעט הודות לרב יוסף קאפח זצ"ל. מאמר זה מוקדש לזכרו.

על מנת לרדת לעומקם של דברים, יש צורך בהקדמה בעניין סימני טהרה השייכים לעופות, ובצורך למסורת בכלל.²

סימני טהרה של עופות – בתורה

התורה מבדילה בין בעלי החיים באמצעות סימניהם³ בהמה או חיה נחשבת כשרה, אם היא שוסעת שסע ומעלה גרה. דג כשר, אם יש לו סנפיר וקשקשת. עוד מחלקת התורה בין העופות ובין שרץ-העוף. בקבוצת שרץ-העוף, כגון החרקים למיניהם, הרי שאין כשרים אלא "חגבים" מסוימים. הם טהורים על פי סימני טהרה שנמנו בתורה ובספרות חז"ל, וגם יש מסורת לגביהם.

1 יהודה פליקס, "גידול פסיונים בארץ (לשאלת כשרותם)", תחומין, א (תש"ם), עמ' 423-432. מחקר מאלף, שהרבה מן הרקע של מאמרנו מבוסס עליו. מאמרו של פליקס הופיע בראשונה ב"טבע וארץ", ח (תשכ"ו), עמ' 326-332.

2 בנוסף למה שנכתב כאן בענייני כשרותם של עופות והצורך במסורת, עיין עוד Ari Z. Zivotofsky, "Is Turkey Kosher?", Journal of Halacha and Contemporary Society, 35 (1998), pp. 79-110.

3 ויקרא יא, א-כ; דברים יד, ג-כ.

בניגוד לשאר בעלי חיים, התורה אינה מוסרת סימני טהרה לעופות, ובמקומם ניתנת לנו רשימה של עופות טמאים.⁴ במספר מקרים, לאחר שהכתוב מציין את שם העוף הוא מוסיף את המילה "למינו", "למינה", או "למינהו"; זאת אומרת — העוף הזה טמא וכך גם כל שאר העופות הדומים לו. חסרונו של זיהוי מוחלט מקשה מאוד על היכולת להבדיל באופן ברור ומוחלט בין הטמא ובין הטהור. חז"ל מונים מן הפסוקים עשרים וארבעה סוגי עופות טמאים, ונראה כי שאר עופות העולם טהורים הם.⁵

סימני טהרה בספרות חז"ל

חז"ל הבינו את הקושי בזיהוי עופות טהורים, והעמידו בהם ארבעה סימנים על מנת שנוכל להבדיל ביניהם ובין אלה שאינם טהורים. וזו לשון המשנה:

סימני בהמה וזיה נאמרו מן התורה, וסימני העוף לא נאמרו. אמרו חכמים: כל עוף דורס — טמא. וכל שיש לו אצבע יתרה, וזפק, וקורקבן נקלף — טהור.⁶

הגם שחז"ל ביקשו בכך להקל את המשימה הסבוכה בנוגע לזיהוי עוף כשר, הרי שבמשך הדורות נתעוררו ספקות ונתהוו מחלוקות מסביב להסברם של הסימנים הללו. פרשן התלמוד, ר' מנחם המאירי, מתאר את אי-הבהירות בעניין זה בדבריו: "ותחילת הדברים שאתה צריך לידע, שמשנה זו ופירושה וענינים היוצאים ממנה מבולבלים הרבה ביד מפרשים".⁷

פירושים אחדים נאמרו בהסבר המונח המשנאי "דורס". רש"י מסביר ש"דורס" הוא מי ש"אוחז בצפרניו ומגביה מן הקרקע מה שאוכל".⁸ במקום אחר מציע רש"י הסבר שונה: "שכל עוף הנותן רגלו על האוכל כשהוא אוכלו, ומחזיקו ברגלו שלא ינוד ולא ינטל כולו אצל פיו, הוא דריסה".⁹ התוספות חולקים על רש"י ומסבירים בדרך אחרת. הם טוענים שפירושו הוא "דורס ואוכל מחיים, ואינו ממתין לה עד שתמות". לעומת זאת, הרמב"ן מפרש "שהוא הצד ציד והורג אותם במכת דריסה שדורסן בצפרניו".¹⁰ וישנם פירושים נוספים בצד אלו.

"זפק" הוא הסימן הפשוט ביותר להבנה. בתורה הוא נקרא "מְרָאָה",¹¹ שהיא כעין כיס בסוף הוושט שבו מקבץ העוף את האוכל, לפני שזה מגיע לקיבה. אף על פי שהזפק הוא אחד

4. ויקרא יא, יג-ט; דברים יד, יא-יח.

5. חולין, סא ע"ב; רמב"ם, הלכות מאכלות אסורות א, טו; שו"ע, יו"ד סימן פ"ב, א; חכמת אדם לו, ב.

6. משנה, חולין ג, ו (מהדורת הרב קאפח).

7. בית הבחירה, פירוש על מסכת חולין ג, ו.

8. חולין, נט ע"א; ודומה מאוד למה שנכתב בנדה, נ ע"ב.

9. חולין, סב ע"א.

10. חולין, נט ע"א.

11. לדוגמה: ויקרא א, טז.

הסימנים שנמנו במשנה, עופות המים, כגון אווז וברווז, אין להם זפק, ומכל מקום נחשבים הם כמין טהור.

ה"קורקבן" מורכב משני חלקים: בשר עבה מבחוץ, וקרום מבפנים, והוא משמש כקיבה לעוף. הסימן הנזכר במשנה הוא שהקרום הפנימי, שבו נמצא הראי, נקלף מן הבשר. לפי דעת הרמב"ם מבין שלושת הסימנים הגופניים, זהו הסימן החשוב ביותר. הוא מציין שהגאונים היו מתירים עוף, אם אינו דורס ויש לו סימן אחד, רק אם היה זה הסימן ש"קורקבנו נקלף".¹² המשמעות של "אצבע יתרה" תלויה במחלוקת ראשונים. לפי רש"י הכוונה לאצבע האחורית שהיא מוגבהת מן האחרות.¹³ הר"ן מסביר שמשלוש האצבעות הקדמיות, האצבע האמצעית ארוכה יותר מן השאר.¹⁴

אחרי הכול, עדיין עומדת השאלה: כיצד יש להשתמש בסימנים? האם יש להתחשב בכל ארבעת הסימנים שנמנו במשנה? או שמא עוף שאינו דורס אינו זקוק לכל שלושת הסימנים הגופניים? בכך ישנה מחלוקת עצומה, שלא ניכנס אליה.¹⁵

קיימים סימנים נוספים, פחותי חשיבות בערכם, שנוכרים בחז"ל. לדוגמה: כאשר ביצת העוף חדה בשני צדדיה או עגולה בשניהם, הרי שהעוף בודאי טמא. אבל אם צד אחד עגול וצד אחד חד, יתכן שהוא כשר.¹⁶ בתקופה מאוחרת יותר המשיכו להוסיף סימנים נוספים, כל עוף שחרטומו רחב ורגלו רחבה כאווז, אינו דורס, ובצירוף שלושת הסימנים הגופניים הרי הוא עוף כשר.¹⁷

אחדים מן הראשונים וחלק מן האחרונים פסקו לגבי כשרותם של עופות מסוימים על פי סימנים¹⁸ אולם, אף על פי שרבים סמכו על הסימנים, היו גם כאלה שפקפקו בכך.¹⁹ חששם לטעות התבסס על מעשה שכנראה אירע בדין עוף הנקרא "תרנגולתא דאגמא" בתקופת התלמוד, ושם כתב רש"י בפירושו: "נראה לי דעוף הבא לפנינו, יש לומר שמא ידרוס דהא הך תרנגולתא דאגמא היו מחזיקין בטורה ולאחר זמן ראוה שדורסת ואין עוף נאכל לנו אלא במסורת. עוף שמסרו לנו אבותינו בטהור ושלא מסרו לנו יש לחוש ובמסורת יש לנו לסמוך כדאמר לקמן (סג ע"ב) שעוף טהור נאכל במסורת".²⁰ מרן גם הוא חש בבעיה זאת ולכן פסק: "ואע"פ שיש לו ג' סימנים אלו, אין לאכלו; לפי שאנו חוששין שמא הוא דורס, אלא א"כ יש

12. הלכות מאכלות אסורות א, יט.

13. חולין, נט ע"א.

14. חולין, סא ע"א.

15. לסיכומים ארוכים, מסודרים ומקיפים, עיין "פרי תואר", יו"ד פב, ג; הגהות הגר"א, יו"ד פב, ב; שו"ת "צמח צדק", יו"ד א, ס.

16. חולין, סד ע"א-ע"ב.

17. שו"ע, יו"ד פב, ג.

18. רמב"ן, חולין סב; שו"ע, יו"ד פב, ג.

19. שו"ת "משיב דבר", יו"ד סימן כב.

20. חולין, סב ע"ב.

להם מסורת שמסרו להם אבותיהם שהוא טהור.²¹ אחר כך הוא מביא מספר שיטות להוכיח שעוף מסוים אינו דורס, ולזה הדגיש הרמ"א: "ויש אומרים שאין לסמוך אפילו על זה, ואין לאכול שום עוף אלא במסורת שקבלו בו שהוא טהור. וכן נוהגים, ואין לשנות."²² ושמה יש דרך לעקוף את הדרישה הזאת למסורת. הגמרא אומרת בקשר לבהמות כי "לעולם אין מתעברת לא טמאה מן הטהור ולא טהורה מן הטמא."²³ זאת אומרת, בהמה כלשהי שאין וודאות שהיא טהורה — אם היא מסוגלת לעבר בהמה טהורה או להתעבר ממנה, הרי שזו בוודאי טהורה. האם אפשר להחיל כלל זה אף בעופות? — יש שמתלבטים בעניין, אולם פוסקים רבים נוטים להכריע כי כלל זה שייך גם בעופות. לדוגמה: ה"אבני נזר" כותב בצורה חד-משמעית שכלל זה תופס גם בעופות: "אלא ודאי באמת גם בעוף — אינו מתעבר טהור מטמא."²⁴ בהמשך הוא משתמש בזה גם למעשה: "ואם באמת כן הוא שמתעברים זה מזה ומולידים ביצים, ומגדלים אפרוחים, יהיה ראייה שכולם כשרים."²⁵

הפסיון

הקדמה זו בסימני טהרת עופות והצורך במסורת לשם זיהויים, מעמידים לנו את הכלים לנתח את תעלומת העוף הנקרא "פסיון", ובאנגלית Pheasant. עוף זה היה ידוע במשך אלפי שנים, והשם המדעי שלו הוא phasianus. שפע של מינים וזנים יש לפסיון, וביניהם קיימים זנים יפים ביותר בעלי צבעים מדהימים. עניין לנו דווקא ב"פסיון המצוי" הקרוי בעברית גם "פסיון אציל", ובאנגלית common pheasant, או בשמו המדעי *Phasianus colchicus*.²⁶

היוונים צדו ולכדו אותו כבר לפני כשלושת אלפים ושלוש מאות שנים.²⁷ ל"פסיון המצוי" יש צורה ידועה וברורה. הוא מכונה אף Ring Necked Pheasant, בשל הטבעת הלבנה הכרוכה על צווארו הכהה של הזכר. נוצות גופו יפות וחומות, ונוצות ארוכות אף יוצאות מזנבו, ועד היום הן מבוקשות כקישוטים לכובעי נשים. הרומאים גידלוהו כעוף נוי, וחלק מהם נמלטו מכלוביהם, ובדרך זו הגיעו ליערות אירופה ושדותיה. הפסיון הפך עד מהרה לעוף המבוקש ביותר לצייד עקב זריזותו ובשל טעמו המשובח של בשרו, ועד היום צדים אותו בכל רחבי תבל.²⁸

21. שר"ע, יר"ד פב, ב.

22. שם, שם פב, ג.

23. בכורות ז, א.

24. שו"ת "אבני נזר", יר"ד א, עה יט.

25. שם, שם, עה, כ.

26. למידע כללי על סוגי הפסיונים ראה World Pheasant Association, POB 5, Lower Basildon, Reading RG8 9 PF, United Kingdom.

27. Poultry Genetics and Breeding, 1990, R.D. Crawford, ed. P. 2

28. ראה באתר האינטרנט: www.pheasant.org.uk

בספרות חז"ל²⁹

ברור לחלוטין שהעוף המוזכר בתלמוד בשם "פסיון" הוא עוף טהור. התורה מספרת: "ויהי בערב ותעל השלו ותכס את המחנה..."³⁰ ופעם נוספת: "ויהי העם כמתאוננים... ורוח נסע מאת ה' ויגזו שלזים מן הים..."³¹ ואמרו חז"ל: "ארבעה מיני סליו הן, ואלו הן: שיכלי, וקיכלי, ופסיוני, ושליו"³². במקום אחר עוסקת הגמרא בחיוב מצוות כיבוד אב, ואומרת: "יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדו מן העולם, ויש מטחינו בריחיים ומביאו לחיי העולם הבא"³³. כיבוד חומרי חשוב ביותר היה להאכילו פסיון. טעמו המשובח עושה אותו ראוי לשולחן-מלכים.

המדרש מדגיש את טעמו המיוחד של הַפֶּסְיוֹן. האוכל את המן מצא בו כל טעם שחפץ היה בו. "מי שהיה מתאוה תרנגול או פסיון, או טווס, כך היה טועם"³⁴. עוף אחר שחז"ל החשיבו כבן משפחה של הפסיון הוא ה"טווס" (peacock). אין ספק שגם הוא נחשב היה כעוף טהור.³⁵ "תרנגול טווס ופסיוני, אע"פ שדומים זה לזה — כלאים זה בזה"³⁶. נראה כי גידלו שלושה הללו ביחד,³⁷ והירושלמי מזכיר שאסור להכליא "תדנגול עם הפסיוני, תרנגול עם הטווסת"³⁸. אחד מסימני עשירות של אדם הוא "כמה טווסים יש לו, כמה פסיוני יש לו"³⁹. הפסיון משמש אף לשבח את ארץ-ישראל. כשרבי יהושע בן חנניה רצה להוכיח לאדריינוס קיסר שלא חסר בארץ-ישראל שום דבר, הוא הביא לו "פסיאנין מן ציידן"⁴⁰.

29. הבאנו כאן רק דוגמאות אחדות. למקורות נוספים ראה פרק ה מן הספר "עופות בספרות התלמודית", מאת שמואל שפירא, ירושלים תשכ"א, ומאמרו של פרופ' פליקס, עמ' 426-427.

30. שמות טז, יג.

31. במדבר יא, לא.

32. יומא, עה ע"ב.

33. קידושין, לא ע"א-ע"ב.

34. במדבר רבה, פרשה ז.

35. בספר "כף החיים" על שו"ע (יו"ד פב, יח) הרב יעקב חיים סופר מתאר עופות מסוימים שנמצאו בעיר בגדאד במאה הקודמת. על חלק מהם הוא אומר בפירוש שהם טמאים. לדוגמה הוא כותב: "עוף שקוראין לערכיין הוא עוף טמא". בניגוד לזה, כשהוא מזכיר את הטווס (בציטוט מ"הכנסת הגדולה") הוא אומר: "עוף שהנוצה שלו מהודרות, ויש לו בכרבלתו קצת נוצות כמו ורדים, וכל גופו יפה חוץ מרגליו שהם שחורות, אסור לאוכלו, והוא הטווס", ובלשונם קורין אותו פאון". הוא מביא שם את ה"זבחי צדק" (באות יו"ד): "שבמדינתם קוראים אותו טווס ואין אוכלים אותו". יש להעיר כי שניהם אינם מגדירים אותו כטמא, אלא פוסלים אותו למאכל מחוסר מסורת.

36. תוספתא, כלאים א, ז.

37. ראה בבא קמא, נה ע"א.

38. ירושלמי, בבא קמא, סוף פרק ה.

39. בראשית רבה, פרשה ע.

40. קהלת רבה, פרשה ד.

מסורת ראשונים ואחרונים

רבנו נתן ברבי יחיאל מרומי, בעל מילון "הערוך" של המאה ה-11 מתרגם את הפסיון שבגמרא ל"פזאנו". זה שמו של העוף הנדון בימי הביניים. הסמ"ג, רב משה מקוצי (במאה ה-13, מצוות עשה, סימן רל"ד), מביא את דברי רבו, רבי יהודה ב"ר יצחק שירליאון, כי רבי יצחק ברבי שמואל (ר"י הזקן) "בדק בעוף שקוראים פיישני"ץ, ומצא בהם סימני טהרה, וראה שהתירם. וכן היה רבנו יעקב ובני פרובנציא אוכלים אותו על פי המסורת". במאה ה-17 כתב בעל "מוסף הערוך", רב בנימין מוספיא, בעניין הפסיון: "בלשון יוני ורומי, מין עוף טהור ועולה על שולחן מלכים".

בשו"ת "דברי דוד" מאת הרב דוד מילדולה מסופר שהרמח"ל (1707-1747) העיד על הפסיון.⁴¹ תוך כדי דיון ארוך בעניין אווזים בעלי מקור שחור, מספר ה"דברי דוד":

"נכנס מעלת החכם המפורסם החסיד, כמוהר"ר הרמח"ל ז"ל... והעיד עליהם שהם מאותם הנאכלים בערי איטליאה דנקראים 'פייסאני', ושלא היה בהם חשש איסור ופקפוק...".

עדות חשובה מגיעה מאת הרב יצחק בן מאיר הכהן, מחבר ספר "זבחי כהן" שנדפס בליוורנו, איטליה בשנת 1832. המחבר, שוחט ובודק ידוע באיטליה, צירף לספרו תמונות של 30 עופות כשרים. ליד כל עוף מופיע שמו והמשפט "קבלה בידינו סימני טהרה". העוף הראשון ברשימתו הוא faggiano reale הפסיון.

בספרו "מלמד להועיל", הרב דוד צבי הופמן כותב: "נאמן עלינו בעל 'הערוך', שהיה בקי בלשונות, והמלה 'פסיון' בעצמה תעיד עדות נאמנה שהוא העוף 'פסיונו' ולא אחר ... ובוודאי היה לבני איטליה מסורת על זה". הוא גם אומר שרבו, הרב עזריאל הילדסהיימר, פסק שהפסיון הוא עוף טהור.⁴² הרב ישראל ועלץ שהיה הרב דק"ק בודאפשט כותב:

בשנת תר"ץ שמענו מאנשים נאמנים שבגליל העליון (אבערלאנד) שבמדינת הונגריה, וכעת היא מדינת סלובקיה, אוכלים עוף "פאזאן", וגם לרבות קהילות קדושות גדולות פרעסבורג (בראטיסלאבה) ודונסרדלי ... ואוכלים שם עוף "פאזאן" (בלשון הונגריה: facan) על פי מסורת בלא פקפוק כלל, ואין פוצה פה ומצפצף.⁴³

גם שו"ב ר' מ' בערשטיין כותב שיש לו מסורת על כשרות הפסיון, אולם כנראה לא מסר אותה לאיש בעל פה.⁴⁴

41. שו"ת "דברי דוד", אמשטרדם התקי"ג, סימן מ"ח.

42. "מלמד להועיל", חלק ב, סימנים ט"ו, ט"ז.

43. "חל תלפיות", מה (תרצ"ח), עמוד 136; פרופסור יהודה פליקס סיפר לנו שלפני מספר שנים נודע לו שהרב ועלץ עדיין חי, והוא מתגורר בבית אבות בירושלים. פרופסור פליקס הביא שני פסיונים חיים למקום משכנו בבית האבות. הוא נכנס לחדר של הרב ולאץ כשהעופות הללו מושטים בידי, ולפני שאמרו שלום איש לרעהו, הביט הרב ולאץ בפסיונים ואמר: "כשר, כשר, כשר".

44. ראה על כך בספר "עולם החושיה" (נדפס בלונדון, תשי"א) ומוזכר ב"טבע וארץ", ד (1964), עמ' 180.

הבירור שלנו

בשנת 1981 נתבקשנו לשחוט פסיון. חקרנו את הנושא ומצאנו תשובה של הרב משה פיינשטיין. הרב משה פיינשטיין עונה על שאלתו של הרב אפרים גרינבלאט ממדינת טנסי "בדבר עופות פאזאנע אם מותרין לשחוט".⁴⁵ וכך השיב לו הרב פיינשטיין:

דיברתי עם הגרי"א הענקין שליט"א ולא ידוע עוף זה במדינה זו, ולכן אין לשחוט עליהם, כי אין לנו מסורת עליהם. ודיברתי עם הרב נפתלי קארעלבאך שהיה רב באשכנז... ואמר שלא ידוע לו שהיו אוכלין...⁴⁶ מכל מקום הא על השם לכד ודאי אין לסמוך, דאולי יש דומין לו שנקרא גם כן בשם זה, וגם יש שינוי בהשמות בין המדינות, אלא צריך דווקא שהמעידים יראו ויכירו בטביעות עין שעוף זה הוא שאוכלין אותו במדינה ההיא ויהיו אנשים מדקדקים.

לפי תשובתו של הרב פיינשטיין יוצא:

- א. אין לו מסורת ידועה באמריקה, שהעוף פסיון טהור.⁴⁷
- ב. מסורת מילולית לא נחשבת בהלכה כמסורת.
- ג. המסורת דורשת ראיית העוף והכרה על ידי טביעות עין.⁴⁸
- ד. ושתהיה המסורת על ידי איש תורה ונאמן.

נראה שהוא חולק על ה"מלמד להועיל", שכתב: "ומלה 'פסיון' בעצמה תעיד עדות נאמנה שהוא עוף 'פסינוס' ולא אחר".

דיברנו עם פרופסור יהודה פליקס, לשעבר ראש המחלקה ללימודי ארץ-ישראל באוניברסיטת בר-אילן, מומחה בצמחים ובעלי חיים בהלכה וחוקר בנושא הפסיון. היה ברור לו שעוף הפסיון כשר, אבל מסורת לא הייתה לו.

45. אגרות משה, יו"ד א, סימן ל"ד.

46. בשיחה אישית משנת 1999 עם אלמנתו של הרב אלימלך קארעלבאך ז"ל, שו"ב בנוארק, ניו ג'רסי במשך שנים ארוכות, והוא תאמו של הרב שלמה קארעלבאך ובנו של הרב נפתלי קארעלבאך, נתגלה סיפור מעניין. כשנסעו פעם הרב אלימלך ואשתו בהרי ניו יורק. קפץ פתאום לפנייהם פסיון. הוא אמר לה שעוף זה הוא הפסיון, ואין לנו מסורת עליו.

47. נראה שהייתה מסורת באמריקה שלא היתה ידועה לו. סיפר לי הרב שמריהו יזגור שבהיותו רב בפירלאן, ניו ג'רסי, חבר בקהילתו בשם אליוט הרשקוביץ סיפר לו שבשנות השישים היה אוכל פסיון. הוא זוכר כיצד היה הולך למשחטה בשם Sadano's בנוארק, ניו ג'רסי, בוחר את הפסיון, משאירו לשוחט, ומקבל אותו שחוט עם חותמת המתכת של השוחט (באידיש: פלומבא — plumba). הרב אלעזר טייץ, רבה של אליזבט, ניו ג'רסי, עזר לנו בחיפושינו אחרי השוחט הזה. שוחט זה שכנראה הייתה לו מסורת לגבי הפסיון, היה הרב יהודה אלכסנדר הס. נכדו, מנדי הס סיפר לנו שבשנות החמישים, סבו היה השוחט היחיד שקיבל את אישורו של הרב ברזיר מקהילת יהודי גרמניה בשכונת וושינגטון הייטס. הרב הס נפטר בשנת 1997 בגיל 98 ובנו, אביו של מנדי, נפטר שישה שבועות מיד אחריו.

48. עיין גם ב"דרכי תשובה", יו"ד פב, לד.

כמעט התייאשנו מלמצוא מסורת אמינה לשם כך, עד שיום אחד בבית המדרש בישיבת הר-עציון סיפר לנו ידידינו, הרב חננאל סרי, שבדיוק באותו שבוע אמר הרב קאפח ז"ל בשיעורו השבועי, שיש לו מסורת על טהרתו של הפסיון. בשל היותנו בני אשכנז, חשוב לציין שישנו דיון ב"שולחן ערוך" בעניין כשרות העוף כאשר יש מסורת בעיר אחת לאכלו, ובעיר אחרת אין מסורת כזו.⁴⁹ יש האומרים שהעיר שאין בה מסורת יכולה לסמוך על העיר שיש בה מסורת להתיר את אכילת העוף, אך יש גם האוסרים זאת, ובשיטתם פוסק הרמ"א. אלא שהש"ך במקום מבהיר שפסק זה נאמר רק כאשר יש מסורת מפורשת לאסור, אבל אם יש רק חוסר ידיעה, הרי שהכל מודים שאפשר לסמוך על המסורת מן העיר האחרת.

ערב "מלחמת לבנון" נסענו צפונה עם שיירה ענקית של כלי צבא לקיבוץ שהיה מוכן למכור לנו שני פסיונים. קנינו אותם וחזרנו לירושלים. הלכנו אל הרב קאפח. הוא ראה וזיהה את העוף, אמר שהוא כשר, ושחטו עוף זה בתימן. הוא שחט אחד ואת הפסיון השני שחט אחד מאיתנו (הרב ארי גרינספן). פליקס ואנחנו בדקנו ואישרנו את מה שכבר מצא פרופ' פליקס לפני עשרות שנים, שיש לעוף הזה זפק, אצבע יתרה, וקורקבן שנקלף.

אחרי השחיטה נתן לנו הרב קאפח מכתב לאשר את כשרות הפסיון. וזה נוסחו המלא של המכתב:

ב"ה

הנני מאשר בזה שהיו לפני הרב אריה יוסף בן הרב אנשיל מרדכי, והרב א(ו)רי צבי ב"ר דוב זיבוט[ו]בסקי, שניהם מארה"ב והביאו לפני עוף הפסיון, הוא הנקרא בערבית "תדרג" ובתימן נקרא "דראג"⁵⁰ הידוע לי שהוא עוף טהור, ויש בו כל סימני טהרה, ויש לנו בו מסורת שהוא עוף טהור, וראינו רבנים גדולים ששחטו את העוף הנ"ל בלי שום פקפוק. ועל כן שחטו עוף זה בפני כדמו". ועל זה באתי על החתום היום א טו בסיון התשמ"ב.

נאום

יוסף קאפח

חבר בית הדין הגדול לערעורין

חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

49. יו"ד פב, ה.

50. בספר "כף החיים" כותב הרב יעקב חיים סופר, סימן פ"ב, ס"ק כה: "עוד יש בעיר בגדאד יע"א מין אחר והוא ג"כ קטן וקורין אותו בערבי דארג' ואין להם קבלה בו ונוהגין בו איסור". מ"מ הוא לא אוסר את העוף כיוון שהוא ידוע כטמא, אלא משום שחסרה להם מסורת ברורה עליו.

חשוב מאד להדגיש שבמכתבו הנ"ל מציין הרב קאפח לא רק "שהוא עוף טהור, ויש בו כל סימני טהרה", אלא יתרה מזאת – "ויש לנו בו מסורת שהוא עוף טהור".
שלחנו העתק מכתב הרשאתו במכתב לרב משה פיינשטיין. בתאריך 11.12.84 קיבלנו תשובה ממזכירו, וזו לשונה המלאה:

Dear Rabbi Greenspan and Rabbi Zivotofsky,

I regret the considerable delay of my response, a variety of circumstances contributed. We are intuitively and factually convinced that the pheasant is indeed kosher. However, pragmatically, the halacha requires, for a variety of reasons, an actual oral and visual tradition ascertaining the permissibility of eating a specific fowl, to render it halachically kosher.

תרגומה העברי:

הרב גרינספן והרב זיבוטפסקי היקרים,

אני מתנצל על האיחור הניכר של תשובתי, בשל אילוצים של נסיבות שונות. אנו משוכנעים מבחינה הגיונית ומבחינה עובדתית כי הפסיון אכן כשר. מכל-מקום מבחינה מעשית, ההלכה מחייבת בשל סיבות שונות, מסורת מעשית שבעל-פה ומסורת חזותית (ויזואלית), אשר יאמתו את ההיתר לאכילת עוף מסוים, ויהפכו אותו לכשר מבחינה הלכתית.
דרישות אלו בדיוק, הן מרכיבי המסורת שיש בידינו כיום, גם מסורת ויזואלית וגם מסורת שבעל פה.

ראיה נוספת יש בכשרותו של הפסיון שעד כה לא נזכרה. ציינו לעיל שבעל-חיים טמא אינו מתעבר מבעל-חיים טהור, ורבים מהפוסקים מוכנים להשתמש בכלל זה גם בקשר לעופות. והנה הפסיון יכול להתעבר מתרנגול וגם מתרנגול הודו, שני עופות שמקובלים כיום כעופות כשרים.⁵¹

סיכום

העוף הנקרא "פסיון" בתקופת התלמוד היה ידוע כעוף טהור. במהלך ימי הביניים עד למאה ה-19 ניתנו כמה וכמה תשובות המזכירות עוף זה בשמו, כעוף טהור. ספר משנת 1832 מצרף תמונה של העוף שנקרא היום "פסיון" כעוף טהור. יש בפסיון את כל סימני הכשרות שחזו"ל דורשים: זפק, אצבע יתרה, וקורקבן שנקלף ביד, והוא אינו עוף דורס. לפי בעל "ערוגת הבושם" עוף שכיח שניכר בו שאינו דורס ויש בו כל סימני טהרה, כשר אפילו ללא מסורת. וכך כותב בעל "ערוגת הבושם": "דאם היו דורסים אי אפשר שלא היה מזדמן בשום פעם, שהיינו

Inheritance of Plumage and Shank Color in Ring-necked Pheasants and Domestic Fowl Hybrids, .51 Bhatnagar, Rheinhart and Jerome, Poultry Science, 51:911-915, 1972, and Crawford, ibid.

pp. 376-377

רואים איזה מהם דורס".⁵² הפסיון שכיח ומצוי וידוע שאינו דורס. ביציו עגולות בצד אחד וחדות בצדן השני. הפסיון מסוגל להזדווג עם עופות טהורים אחרים. יש גם מסורת בעל-פה ומסורת מעשית שנמסרה על ידי הרב יוסף קאפח ז"ל. בכך ודאי מתקיימים דברי הרב פיינשטיין: "צריך דווקא שהמעידים יראו ויכירו בטביעות עין שעוף זה הוא שאוכלין אותו במדינה ההיא ויהיו אנשים מדקדקים".

אחרון אחרון חביב: אין אדם בישראל שחולק על כשרות התרנגול. ומה מקורו של התרנגול? רוב החוקרים טוענים שהתרנגול שאנו אוכלים היום מקורו בעוף הקרוי Red Jungle Fowl. עוף זה מוגדר בהגדרתו המדעית כ-*family Phasianadae*.⁵³ זאת אומרת שיש קרבה גנטית בין התרנגול ובין הפסיון.⁵⁴ קרבה זו, העובדה שכל סימני הכשרות מצויים בו, והוא מוליד מעופות כשרים, עם עדות מסורת שבעל-פה (תודות לרב יוסף קאפח ז"ל), מובילין אותנו למסקנה שהוא עוף טהור.

י אכלו ענוים וישבעו⁵⁵

52. "ערוגת הבושם", קונטרס התשובות קעב.

53. R.D. Crawford, Poultry Genetics and Breeding, 1990, p. 5.

54. גם חז"ל הכירו את הדמיון בין פסיון ובין תרנגול, ראה הערה 36 לעיל.

55. תהלים כב, כז.